

ВИЗНАЧЕННЯ ФАКТОРІВ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ СТРАХОВОЇ КОМПАНІЇ

Статтю присвячено визначенню факторів фінансової стійкості страхових компаній, на основі визначення ризиків діяльності та галузевих особливостей. Запропоновано рекомендації щодо підвищення фінансової стійкості страхової компанії.

Статья посвящена определению факторов финансовой устойчивости страховых компаний на основе идентификации рисков деятельности и отраслевых особенностей. Предложены рекомендации по повышению финансовой устойчивости страховой компании.

Article is devoted to identification of financial stability factors of insurance company, on the basis of activities risk and branch specializations determination. Proposed are recommendations to raising financial stability of insurance company.

Постановка проблеми: Дослідження фінансової стійкості як економічної категорії належить до найважливіших проблем ринкової економіки, оскільки відсутність або низький рівень фінансової стійкості будь-якого суб'єкта господарювання веде до його неплатоспроможності й у кінцевому результаті — до банкрутства. З другого боку, занадто високий рівень фінансової стійкості заважатиме суб'єкту господарювання здійснювати прибуткову діяльність, обтяжуючи його надмірними запасами і резервами.

Страховий ризик визначає імовірнісний характер зобов'язань страхової компанії (страховика), що потребує додаткових фінансових гарантій їх виконання. У ринковому середовищі страховик, окрім здійснення основної діяльності, бере участь в інвестиційному процесі й різноманітних фінансово-кредитних відносинах. Тому страхова компанія (СК) має бути стійкою не лише щодо власне страхового ризику — основного операційного ризику, а й до інших ризиків, що виникають у процесі її діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що проблемі визначення фінансової стійкості та її складових приділяли увагу закордонні та вітчизняні дослідники. Серед закордонних дослідників цього напрямку фахівці міжнародних рейтингових агентств Standard & Poor's, A.M. Best, Fitch, Moody's Inv. Вагомий внесок у дослідження цієї проблематики зробили вітчизняні автори: В. Базилевич, Н. Кіріллова, В. Сухов, Т. Бабко, І. Габідулін, Я. Шумелда та інші.

Не вирішена раніше частина загальної проблеми: Більшість науковців відзначає, що рівень фінансової стійкості є головним індикатором життєздатності страхової компанії та її спроможності виконувати свої фінансові зобов'язання перед страхувальниками в умовах негативного впливу різноманітних зовнішніх і внутрішніх чинників. Але вони не дійшли єдиної

думки щодо факторів або чинників впливу на рівень фінансової стійкості страхової компанії, що в сучасних умовах прояву наслідків світової фінансової кризи набуває актуальності.

Постановка цілей: Метою статті є визначення факторів, що впливають на фінансову стійкість страхових компаній та визначення напрямків забезпечення достатнього рівня фінансової стійкості у сучасних умовах господарювання.

Виклад основного матеріалу: В Україні періодом створення страхового ринку вважають початок 90-х років. Саме тоді виникли перші приватні страхові компанії, які поклали край тотальній монополії Держстраху. Серед них: "Омета-Інстер", "Ризик", "Скайд", "Саламандра", "Скайд-вест", "АСКО-Прометей" — філіал Російської акціонерної компанії, "Росток", "Славія" і т.д. Фактично на ринку України діють два види страхових компаній:

- а) кептивні — створені міністерствами, відомствами, потужними фінансово-промисловими союзами для обслуговування ризиків своїх підприємств;
- б) створені на приватному капіталі, що функціонують на конкурентній основі.

В Україні Комітетом із страхового нагляду було зареєстровано близько 800 страховиків, але за період з 1994 по 1996 р. відкликано ліцензії у 280 із них. Найгрубіші порушення страхового законодавства виявлено в компаніях: "Укар" (Харків), "Альбіна" (Львів), "Аспек" (Чернігів), "Херсон-Аско" (Херсон), "Укрін і К" (Київ). Головна причина — нездатність значної частини страховиків виконувати взяті на себе зобов'язання перед страхувальником. На сьогодні в Україні працюють понад 240 компаній, що мають досить великі обсяги статутних фондів і резервів, добру репутацію. Важливим є й те, що обсяги страхових резервів протягом останніх років зростають швидше, ніж страхові премії. Деякі дослідники вважають іноземні страхові компанії, як фактор розвитку ринку страхування України, оскільки вони приносять на український ринок культуру страхування, знання та експертизу.

Серед дослідників сфери страхування досі ведуться суперечки щодо відмінності або подібності категорій "платоспроможність" і "фінансова стійкість". Так, В. Сухов розуміє під платоспроможністю здатність страхової компанії розраховуватися за своїми поточними зобов'язаннями, а під фінансовою стійкістю — здатність страховика виконати узяті фінансові зобов'язання під впливом несприятливих чинників зміни економічної кон'юнктури [1]. Тобто платоспроможність є критерієм оцінки фінансового стану страховика в короткостроковому періоді, тоді як фінансова стійкість — у довгостроковому.

Вітчизняний практик страхування І. Габідулін вважає, що платоспроможність — це здатність страховика своєчасно виконати грошові зобов'язання, зумовлені законом або договором, перед страхувальниками, тобто платоспроможність забезпечується перевищенням сукупних активів над зовнішніми зобов'язаннями, тоді як фінансова стійкість, на його думку, це не що

інше, як здатність страхової компанії виконувати узяті фінансові зобов'язання за договорами страхування під впливом несприятливих чинників, змін економічної ситуації тощо. До показників, що характеризують фінансову стійкість, він відносить: збалансованість страхового портфеля, розмір прибутку і рентабельність основної діяльності, балансовий прибуток, фінансову стійкість страхових резервів, фінансовий леверидж, леверидж страхових резервів, інвестиційний леверидж [2].

Погоджуючись з поглядом дослідників [3,4], що фінансова стійкість як економічна категорія — це головний чинник стабільної діяльності суб'єкта господарювання, який має зберігатися незалежно від ступеня негативного впливу на неї зовнішніх і внутрішніх чинників, визначимо перелік цих груп чинників саме для страхової компанії. Для цього, по перше, необхідно дослідити ризики, з якими має справу будь-яка страхова компанія. Сукупність різноманітних за характером і походженням ризиків складають сукупний ризик страхової компанії. А як вірно зазначено у [5], «сукупний ризик страховика, як суб'єкта господарювання, виражається ймовірністю зміни якості активів і зменшенням їхньої вартості, що веде до зниження рівня його фінансової стійкості або припинення існування компанії на ринку». У своїй діяльності страхова компанія пов'язана з різного роду ризиками, які можна об'єднати у такі групи як: страхові, операційні, інвестиційні, стратегічні, фінансові та ризики форс-мажорних обставин (див. рис.1).

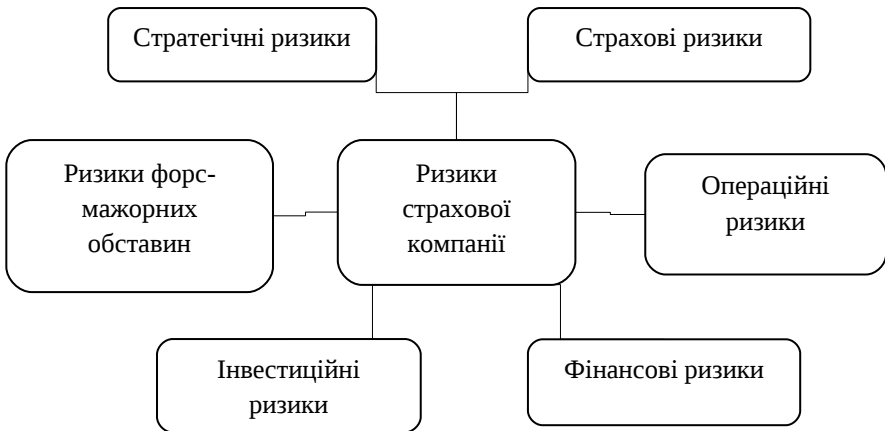

Рис. 1. Ризики страхової компанії

Фінансові ризики страховика пов'язані з використанням фінансових ресурсів — як власних, так і залучених, до яких належать кошти, що перебувають у розпорядженні страхової компанії для здійснення:

- операцій страхування і перестраховування від моменту укладення договору страхування до виконання фінансових зобов'язань, таких як збір страхових платежів, виплата страхових відшкодувань тощо;
- витрат, які забезпечують процес страхування і перестраховування (наприклад, витрати на врегулювання збитків та ін.);
- інших витрат, не пов'язаних з основною діяльністю і спрямованих на удосконалення й підвищення якості страхових послуг, економічного стимулювання персоналу тощо.

До фінансових ризиків також належать невинуватене збільшення кредиторської заборгованості, неплатоспроможність дебіторів страховика, фінансові махінації і шахрайство його працівників тощо

Страхові ризики — це те, з чим безпосередньо працює будь-який страховик. Вони мають визначальний вплив на рівень його фінансової стійкості. У свою чергу, страхові ризики зумовлюють виникнення операційних ризиків, які поділяються на:

- ризик випадкових збитків: коливання обсягу й кількості страхових відшкодувань, нерівномірне надходження заяв про страхові випадки, кумуляція збитків*;
- ризик змін: зміна розміру збитків унаслідок коливання купівельної спроможності грошей і зростання темпів інфляції, невідповідність початкова застрахованих ризиків новим небезпекам і страховим тарифам через швидкі темпи технологічного розвитку;
- ризик помилок: використання неповної або недостовірної інформації при здійсненні розрахунків страхових тарифів, відхилення фактичної величини ймовірності настання страхового ризику від теоретично розрахованого значення цього показника.

Інвестиційні ризики страхової компанії визначаються особливостями її інвестиційної діяльності. Вони спричиняються недостатньою диверсифікацією, знеціненням і неліквідністю активів страхової компанії. Ризики форс-мажорних обставин являють собою, наприклад, незаплановане припинення страховиком своєї діяльності.

Вищезазначена ідентифікація ризиків дає можливість окреслити кількісний перелік факторів, що мають негативний вплив на рівень фінансової стійкості страхової компанії, а як представлено у таблиці 1.

По-перше, у процесі вивчення фактори доцільно розподілити на дві основні групи:

- 1) незалежні від діяльності фірми (зовнішні або екзогенні);

2) безпосередньо залежні від діяльності підприємства (внутрішні або ендогенні фактори).

По-друге, при здійсненні аналізу зовнішні фактори, що впливають на зниження фінансової стійкості страхової компанії, у свою чергу, розподіляються на дві підгрупи:

- загальноекономічні фактори загального розвитку держави. У складі цих факторів вивчаються насамперед ті, що негативно впливають на діяльність страхової компанії, формують потенціал ризику банкрутства;
- ринкові фактори. При аналізі цих факторів береться до уваги негативні для страхової компанії тенденції розвитку фінансового ринку (грошового, фондового, валютного) та відповідних товарних ринків (залежно від специфіки об'єкту страхування) тощо.

Кількість внутрішніх чинників впливу на рівень фінансової стійкості залежить передусім від наявності й ступеня тих чи інших ризиків, із якими має справу будь-який суб'єкт господарювання у своїй діяльності. Внутрішні фактори зниження фінансової стійкості страхової компанії являють собою віддзеркалення ризиків страхової компанії. Таким чином перелічені внутрішні фактори являють собою сукупність:

- факторів, пов'язаних зі стратегією розвитку страховика;
- факторів, пов'язаних із страховою та операційною діяльністю;
- факторів, пов'язаних з інвестиційною діяльністю;
- факторів, пов'язаних з фінансовою діяльністю.

Фактори зниження фінансової стійкості страхової компанії

Таблиця 1

Зовнішні (екзогенні) фактори:	Внутрішні (ендогенні) фактори:
Загальноекономічні фактори: <ul style="list-style-type: none"> – політична ситуація; – зростання інфляції; – сповільнення платіжного обороту; – нестабільність податкової системи; – нестабільність регулюючого законодавства ; – зниження рівня реальних доходів населення; 	<ul style="list-style-type: none"> – відсутність або неадекватність стратегії розвитку страхової компанії; – вузька спеціалізація діяльності СК; – незбалансований портфель страхових ризиків СК. – неефективний маркетинг; – недостатня диверсифікація асортименту послуг; – негативна динаміка прибутковості та рентабельності діяльності СК; – неефективний інвестиційний менеджмент.; – неефективний фондовий портфель;
Ринкові фактори: <ul style="list-style-type: none"> – спад на ринку страхових послуг; – високий рівень конкуренції на ринку; – значне зниження попиту на страхові послуги; – нестабільність фінансового ринку; – зниження активності фондового ринку; – нестабільність валютного ринку; – рівень оподаткування страхового бізнесу та операцій зі страхування. 	<ul style="list-style-type: none"> – неефективна фінансова стратегія; – неефективна структура активів (низька ліквідність); – негативна динаміка ліквідності СК; – перевищення допустимих значень фінансових ризиків; – неефективний фінансовий менеджмент; – недостатнє перестраховання ризиків СК; – неринкове ціноутворення страхових послуг; – недостатні розміри страхових резервів СК; – мінімальні розміри гарантійного фонду СК, – низька кваліфікація персоналу СК; – неефективний менеджмент СК; – недостатня кваліфікація персоналу СК; – нерозвинена регіональна мережа СК, тощо.

Дослідження особливостей діяльності типових страхових компаній дозволив скласти перелік внутрішніх факторів, які чинять позитивний вплив на фінансову стійкість підприємства. В таку групу, на наш погляд, доцільно включити наступні: позитивна динаміка прибутковості та капіталізації страховика, забезпечення достатнього рівня страхових резервів та фонду гарантування СК, активний розвиток програм перестраховання, проведення диверсифікації страхового портфелю СК, врахування та зниження інвестиційного ризику СК, тощо. Розробка наведених напрямків підвищення фінансової стійкості певної страхової компанії має відбуватись з урахуванням ефектів фінансового

та інвестиційного важелів та забезпечення збалансованості її страхового портфеля.

Одним із запропонованих способів підтримки фінансової стійкості підприємства, як було вище зазначено є перестраховування.

Важко встановити, коли саме виникло перестраховування, який договір поклав йому початок, але можна з упевненістю стверджувати, що воно завжди розвивалося слідом за самим страхуванням, оскільки перестраховувальні операції є «вторинними», похідними від страхових.

За допомогою перестраховування страховик може захиститись від випадкових (спричинених непередбачуваними обставинами) відхилень розрахункової збитковості від її фактичного рівня в поточному році. Тому перестраховування є необхідною умовою забезпечення фінансової стійкості й нормальної діяльності страховика незалежно від розміру його капіталу та страхових резервів.

За договором *перестраховування* страховик, який уклав договір страхування, страхує в іншого страховика (перестраховика) ризик виконання частини своїх обов'язків перед страхувальником. Страховик, який уклав договір перестраховування, залишається відповідальним перед страхувальником у повному обсязі відповідно до договору страхування.

Відповідно до ст. 30 Закону України «Про страхування»: «Якщо страхова сума за окремим об'єктом страхування перевищує 10 % суми сплаченого статутного фонду і сформованих вільних резервів та страхових резервів, страховик зобов'язаний укласти договір перестраховування».

Перестраховування також можна визначити як систему економічних відносин вторинного страхування, відповідно до якої страховик, приймаючи страхові ризики, частину відповідальності за ними передає на узгоджених умовах іншим страховикам (перестраховикам) з метою створення за можливістю збалансованого страхового портфеля, забезпечення фінансової стійкості і рентабельності страхових операцій.

Відповідно до ст. 12 Закону «Про страхування» перестраховування - це страхування одним страховиком (цедентом, перестраховальником) на визначених договором умовах ризику виконання частини своїх обов'язків перед страхувальником у іншого страховика (перестраховика) резидента або нерезидента, який має статус страховика або перестраховика, згідно із законодавством країни, в якій він зареєстрований.

Перестраховування не лише захищає страховиків, а й сприяє захисту самого страхувальника; працівників страхових компаній від втрати роботи; акціонерів компаній від зниження прибутку; держава має гарантію надходження податків від страхової діяльності і т. ін.

У декларації страховик (перестраховальник) зобов'язаний вказати інформацію про ризики та об'єкти страхування, які перестраховуються в

нерезидентів, дані про нерезидентів-перестраховиків та про перестраховиків брокерів, іншу інформацію, визначену Кабінетом Міністрів України.

Потрібно також звернути увагу на поняття ретроцесії, тобто передачі раніше прийнятих у перестраховання ризиків, що перевищують максимум власного утримання перестраховика. Ретроцесія – це «перестраховання перестраховання». За допомогою ретроцесії частина ризику може бути передана первинному страховику.

Отже, перестраховання є необхідною умовою забезпечення фінансової стійкості й нормальної діяльності страховика незалежно від розміру його капіталу та страхових резервів.

Висновки і перспективи подальших досліджень: Фінансова стійкість як економічна категорія — це головний чинник стабільної діяльності суб'єкта господарювання, який має зберігатися незалежно від ступеня негативного впливу на неї зовнішніх і внутрішніх чинників. У ринковому середовищі страховик, окрім здійснення основної діяльності, бере участь в інвестиційному процесі й різноманітних фінансово-кредитних відносинах. Здійснення ідентифікації ризиків дало можливість окреслити перелік факторів, що мають негативний вплив на рівень фінансової стійкості страхової компанії. Складений також перелік внутрішніх факторів, які чинять позитивний вплив на фінансову стійкість підприємства, до якого входять: позитивна динаміка прибутковості та капіталізації страховика, забезпечення достатнього рівня страхових резервів та фонду гарантування СК, активний розвиток програм перестраховання, проведення диверсифікації страхового портфелю СК, врахування та зниження інвестиційного ризику СК, тощо. Розробка наведених напрямків підвищення фінансової стійкості певної страхової компанії має відбуватись з урахуванням ефектів фінансового та інвестиційного важелів та забезпечення збалансованості її страхового портфеля. Напрямок подальших досліджень є вивчення існуючих підходів до визначення рівня фінансової стійкості страхової компанії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сухов В.А. Государственное регулирование финансовой устойчивости страховщиков. [Текст]. — М.: АНКІЛ, 1995.-324с.
2. Габудулин И. Есть интереснейший подход к рейтинговой оценке страхового рынка. [Текст] // Финансовые услуги. — 2003. — № 4. — С. 19.
3. Поддєрьогін А.М. Фінанси підприємств. [Текст]. Підручник. — К.: КНЕУ, 2000. — С. 312.

4. Крейнина М.Н. Финансовая устойчивость предприятия: оценка и принятие решений [Текст] // Финансовый менеджмент. — 2001. — № 2. — С. 10.
5. Кириллова Н.В. Оценка финансовой устойчивости страховой компаний. [Текст] // "Финансовая газета. Региональный выпуск". — 2000. — № 29. — С. 18.